

Wspólnotę narodową budują opowieści o przeszłości. Instytucje odpowiedzialne za ochronę dokumentów i artefaktów – archiwa, biblioteki, muzea oraz instytuty badawcze – uczestniczą w tworzeniu tożsamości zbiorowej, ustanawiając most łączący przeszłość, terażniejszość i przyszłość. Ze względu na legitymizującą rolę tych instytucji w badaniu dawnych czasów, są one też miejscami, w których dokonuje się wyboru interpretacji wspólnej pamięci oraz narracji o niej. Zgromadzone dokumenty i eksponaty nie są więc prostymi reprezentacjami przeszłości, podobnie jak pamięć nie jest jedynie reprezentacją minionych wydarzeń. Owe instytucje mają swoje materialne odpowiedniki: obiekty będące ich siedzibą. Tym samym również architektura bierze udział w procesie budowy zbiorowej pamięci i tożsamości, wzmacniając autorytet instytucji poprzez swoją formę oraz ukazując i kształtując relację między zbiorowością i jednostką. Także projektujący takie obiekty włączają się w dyskurs dotyczący pamięci. Czyni to zaprojektowanie siedziby takiej instytucji, jak Instytut Pamięci Narodowej, zadaniem trudnym, zwłaszcza że budynek, który mieści archiwum, musi spełniać współczesne wymagania ochrony i konserwacji zbiorów (zarówno dawnych, obejmujących różne rodzaje papieru, farb drukarskich, fotografii, jak i nowych, cyfrowych form) oraz zapewniać odpowiednie warunki przechowywania, opracowywania i udostępniania materiałów archiwalnych, a także ich bezpieczeństwo. Przekłada się to na ograniczenia przestrzenne i architektoniczne.

Nowa siedziba IPN w Bydgoszczy stanowi odpowiedź na zadania tej instytucji, do których należą gromadzenie i ochrona zasobów archiwalnych oraz działalność naukowa i edukacyjna.

Projekt budynku został stworzony przez PPA Podczaszy Pracownia Architektury. Na działce o powierzchni nieco ponad 0,2 ha, zlokalizowanej przy ul. Wincentyny Teskowej, w bezpośrednim sąsiedztwie ruchliwej ul. Grudziądzkiej i niedaleko bydgoskiego Starego Miasta – w strefie ochrony konserwatorskiej – powstał obiekt czterokondygnacyjny z garażami znajdującymi się pod ziemią. Jego konstrukcję wykonano z elementów żelbetowych monolitycznych, przy czym powierzchnia zabudowy działki (wynosząca 66,8%) oraz przewidywane znaczne obciążenia użytkowe związane z funkcją budynku (magazynowanie zbiorów) stanowiły dodatkowe utrudnienie.

Na parterze znajdują się przestrzenie holu wejściowego i foyer, księgarnia z wydawnictwami IPN, a także pomieszczenia biurowe oraz obsługi. Umieszczona tu sala konferencyjna dla 150 osób, która ma służyć działaniom edukacyjnym, takim jak wystawy, wykłady, pokazy filmów, nosi imię

Mariana Rejewskiego. Urodzony w Bydgoszczy wybitny kryptolog w 1932 roku złamał kod Enigmy, maszyny szyfrującej używanej przez Niemców czasie II wojny światowej, a jeden z jej egzemplarzy został wypożyczony bydgoskiej delegaturze IPN jako eksponat.

Pierwsze piętro gmachu zajmują archiwa oraz pomieszczenia służące do opracowywania dokumentów, natomiast na kolejnym ulokowano salę narad, pomieszczenia socjalne i techniczne. Komunikację zapewniają dwie klatki schodowe.

Forma obiektu wynika z kształtu działki oraz intensywności jej zabudowy. Prosta bryła i regularny rytm otworów okiennych na elewacji odzwierciedlają w pewien sposób regularność podziału wewnątrz oraz układ regałów ze zbiorami archiwalnymi, powodując, że budynek umiejętnie wpisuje się w otoczenie. Wrażenie, że czas zdążył odcisnąć na nim swój ślad, wzmacniają elewacje z ciemnej, ręcznie formowanej cegły klinkierowej, uzupełnionej płytami HPL. Wybór tych materiałów w założeniu projektantów nawiązuje zarówno do historii miasta, jak i do jego współczesności, które powinny się wzajemnie przenikać.

Institucje, takie jak IPN, chronią przeszłość, jednak pamięć przechowujemy z myślą o przyszłych pokoleniach. Być może potrzebne jest stopniowe wypracowywanie odmiennego sposobu myślenia o instytucjach związanych z pamięcią i ich nowej formie, zorientowanej na przyszłość. Bydgoska siedziba IPN jest właściwym punktem wyjścia do takich rozważań.